

DİLİN İLETİŞİM SÜRECİ İÇERİSİNDEKİ ROLÜ VE İŞLEVLERİ

Süleyman Kaan YALÇIN*
Murat ŞENGÜL†

ÖZET

İletişim, insanların dış dünyayı algılayarak iç dünyalarında anlamlı iletilere dönüştürdükleri ve bu anlamlı iletileri de dış dünyayla paylaştıkları dinamik bir süreçtir. Bu sürecin devamlılığı ise dile dayanmaktadır. İnsanlar arasındaki bildirişimin en etkin vasıtası olan dil, iletişim sürecini tüm boyutlarıyla etkilemektedir. Bu çalışmada da iletişimi tüm boyutlarıyla etkileyen dilin, iletişim süreci içerisindeki rolü ve işlevleri konu edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Dil, iletişim, sembolleştirme, kavramlaştırma, anlamlandırma.

THE ROLE AND FUNCTION OF THE LANGUAGE IN THE PROCESS OF COMMUNICATION

ABSTRACT

Communication is a dynamic process helping people to apprehend the outer world to convert meaningful message in their inner world and to share these meaningful messages with the outer world. Language which is the most effective element communicating among people affects the communication process with all its dimensions. We, here, aim the function and role of the language with in the communication process affecting communication with all its dimensions.

Key Words: Language, communication, symbolize, concept to allization, meaningful.

GİRİŞ

İletişim, insanlığın başlangıcıyla başlayan ve insanlar tarafından geliştirilen dinamik bir süreçtir. Çünkü insan, doğduğu günden itibaren çevresiyle ve diğer insanlarla etkileşim halinde olan, onlara iletiler gönderen veya onlardan iletiler alıp bu iletileri yorumlama ve anlamlandırma yeteneklerine sahip olan, ayrıcalıklı ve sosyal bir varlıktır. İnsanoğlu, sahip olduğu bu iletişim becerileri doğrultusunda yaşam evrenini ve toplumsal ilişkilerini belirlemekte ve onları canlı tutmaktadır. Bu yönüyle iletişim, insanoğlu için dış dünyayı yorumlayarak bireysel varlıklarının farkına varmalarına, bir biyolojik varlıklar yığını olmaktan kurtulup belli bir kültürün ve toplumun üyesi olmalarına (sosyalleşmelerine) ve içinde yaşamış

* Süleyman Kaan YALÇIN, Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü (Elazığ), skyalcin23@hotmail.com.

† Murat ŞENGÜL, Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü (Elazığ), msengul2323@hotmail.com.

oldukları toplumdaki ilişkilerini düzenlemelerine yardımcı olan vazgeçilmesi imkânsız bir yaşamsal zorunluluktur.

İletişim, dil bilim, budun bilim, sosyoloji, psikoloji vb. gibi alanlarla ilgisi bulunan kompleks bir kavramdır. Schramm (1964), iletişimin kompleks bir kavram oluşunu, “iletişim, hatları kesin olarak çizilebilecek bir disiplin değildir” (Akt. Gökçe, 2001: 2) şekliyle belirtirken; konuyla ilgili olarak Gökçe (2001: 6-7), iletişim kavramının 169’un üzerinde tanımlama şeklinin, 4560 değişik kullanım alanının ve 15 değişik anlamının olduğunu belirtmektedir. Kullanıldığı alanlara göre çeşitli anlamlar taşıyan iletişim kavramının birçok değişik tanımı yapılmıştır. Bu tanımların genel özellikleri göz önüne alındığında, iletişimin, insanların duygu, düşünce, bilgi, yargı vb. gibi kavramları, belirli kodlar ve simgeler aracılığıyla anlamlı iletilere dönüştürerek, aralarında kültür birliği taşıdığı veya taşımadığı diğer insanlarla veya çevrelerle paylaştıkları dinamik bir süreç olduğu söylenilebilir.

İletişim, insanların kendilerini ve yaşamış oldukları dış dünyayı anlama ve yorumlama isteklerine dayanmaktadır. Öyle ki, insanoğlu, iletişime, kendi iç dinamiğinde barındırdığı sosyal enerjiden dolayı ihtiyaç duymaktadır. Bu sosyal enerji ise, insanın ‘zoon logon ekhon’ yani, konuşan bir varlık oluşundan kaynaklanmaktadır (Akarsu, 1998: 36). Konuşma da düşünmeye bağlıdır. Çünkü insanoğlunun düşünebilme yetisi, onu, amaçlı olarak konuşmaya ve ifade etmeye iter. İletişim de insanların duygularını, düşüncelerini, çevrelerini anlamlı bir şekilde ifade etme zorunluluğundan doğar. Böylelikle, her düşünce kendini ifşa edecek bir anlatım biçimi bulmaya çalışır. Bu anlatım biçimi de genellikle sözlü dil aracılığıyla yapılan ve “İnsanlara, dünyayı anlamak, ondaki görüntüleri yorumlamak için yeni bir yol açan” (Porzig, 1995: 8) iletişim sürecinin oluşmasına kaynaklık eder.

İletişim, insanların dış dünyayı dil yoluyla (sembollerle) yorumlaması ve anlamlandırmasıdır. Zaten “dışarıya şu veya bu şekilde işaret etmeyen hiçbir ruhsal yaşantı yoktur” (Porzig, 1995: 153). Bu yönüyle iletişim, insanların ruhsal yaşantılarının anlamlı bir şekilde dışa vurumudur. Yani “bir bakıma anlam üretmek ve onu başkalarıyla paylaşmaktır” (Kılıç, 2002: 16). İnsanoğlu, bu anlama, yorumlama ve paylaşma işini de kavramlaştırma ve sembolleştirme yeteneğiyle yapmaktadır. Çünkü insan, düşünen ve konuşan bir varlık olma özelliği ile sembolleştirme ve bu sembolleri de anlamlı dil birlikleri halinde aktarma yeteneğine sahiptir. İşte insanoğlundaki bu sihirli yetenek, iletişimi doğurmakta, şekillendirmekte ve iletişimin sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasına olanak sağlamaktadır. İletişim, bu boyutuyla, insanın muhakeme yetisine yani dış dünyayı algılama yeteneğine bağlıdır. İnsanoğlunun muhakeme yeteneği de dilidir. Çünkü insanlar, kavram, simge ve sembollerle algılar ve daha

sonra da algıladıkları şeyleri dil kuralları sayesinde anlamlı iletiler haline getirip karşı tarafa aktarırlar.

Dilin anlama dayalı olan bu özelliğini Alman düşünürü Hammann, “Akıl anlama süreçlerinin bütününden oluşan bir şeydir, ama anlama dediğimiz şey ise ancak dil yoluyla gerçekleşebilir. Dil olmasaydı akıl da olmazdı. Çünkü dil aklın hem organı, hem de ölçütüdür” (Akt. Akarsu, 1998: 37) şeklinde belirtmektedir. Bu yönüyle insanoğlunun kavramları sembollere, sembolleri de anlamlı iletilere dönüştürme gücü daha çok dille mümkündür. Bu da göstermektedir ki, sosyal bir varlık olan insanın zarurî ihtiyacı olan iletişim olgusu, çoğu zaman dilin iletişim süreci içerisindeki kullanımına bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Dil, farklı işaret sistemlerinin oluşturduğu sistemli bir dizge ve insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta. Belirli işaret dizgelerini bünyesinde bulunduran dil olmadan iletişim de olmaz. Çünkü dil olmadan ne dış dünya algılanıp kavramlara, singelere ve sembollere dönüştürülebilir ne de bu kavram, simge ve semboller düşünce kalıbına sokularak başkalarına aktarılabilir. Bu yüzden dış dünyaya ait düşüncelerin dilsel kalıplara dönüştürülmesi gerekmektedir. İnsanoğlu, iletişim süreci içerisinde, bu kalıpları daha çok sembolleştirmeye dayalı olan sözlü dille yapmakta; ancak bunun yanında beden dili vb. gibi işaret sistemlerini de kullanmaktadır.

İnsanlar arasındaki iletişimin vasıtası ve şekillendiricisi olan dil, çok farklı işaret sistemlerinden oluşan bir dizgedir. Bu dizge, iletişim sürecini tüm boyutlarıyla etkilemekte ve yönlendirmektedir. Buna bağlı olarak, dilin eksik veya yanlış kullanımı, iletişimi olumsuz yönde etkileyip onun aksamasına neden olurken, onun doğru ve anlamlı bir şekilde kullanımı da iletişimi güçlendirmekte ve onu etkin kılmaktadır. Bu yüzden sağlıklı bir iletişimin gerçekleştirilebilmesi, dilin doğru ve etkin bir şekilde kullanımı ile doğru orantılıdır. Yani bilinçli bir iletişim, ancak ve ancak dilin kurallarının ve işlevlerinin özümsemesi, bu kural ve işlevlerin de doğru ve amacına uygun bir şekilde kullanılması ile mümkündür. Bu yönüyle, iletişimin daha sağlıklı ve aktif bir hâle getirilmesi, iletişimi tüm boyutlarıyla etkileyen dil mefhumunun iletişim süreci içerisindeki rolü ve işlevlerinin iyi bir şekilde bilinmesine bağlıdır. Dilin iletişim süreci içerisindeki rolü ve işlevlerine ilişkin özellikler şu şekilde sıralanabilir:

1. Bir İletişim Vasıtası Olarak Dil

İletişim, aktarımdır; yani üretilen anlamların başkalarıyla paylaşımıdır. Dilin bu ileti paylaşımı sırasındaki temel görevi, iletilerin aktarılmasına yani karşı tarafa ulaşmasına yarayan bir araç, bir vasıta olmasıdır. Dil olmadan üretilen iletiler karşı tarafa

aktarılamaz ve karşılıklı bir etkileşim süreci olan iletişim gerçekleştirilemez. Bu yönüyle iletilerin aktarımını sağlayan dil, insanlar arasında iletişimin gerçekleşmesine zemin hazırlayarak, kendi bünyesinde yaratmış olduğu göstergelerle, anlatma becerisini ve işlevini gerçekleştirir.

İnsanların düşüncelerini ortaya çıkaran ve bu düşüncelerin başkalarının da anlaşılmasını sağlayan düzen, dilde bulunmaktadır. Dilin bu aktarım göreviyle ilgili olarak, Locke (1975) “İnsanın, başkalarına da yarar sağlayabilecek ve zevk verebilecek, çok çeşitli düşünceleri olsa da, bunlar görünmez ve başkalarından saklı olarak insanın kendi içindedir ve kendiliğinden ortaya çıkamaz. Düşüncelerin iletişimi olmadan toplumun refahı ve üstünlüğü olmayacağına göre insanın, düşüncelerinin oluşturduğu görünmez ideleri başkalarının da anlaşılır kılabilmesi için, duyulara hitap eden bazı dış göstergeler bulması gereklidir. Bu amaca yönelik o eklemeli seslerden (dilden) daha uygun hiçbir şey yoktur” (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 99) derken, Chomsky de (2002: 90) dilin asıl olarak düşünceyi ifade etmeye hizmet ettiğini söyleyerek dilin iletişim süreci içerisindeki aktarma görevinin öneminden bahseder.

Dilin insanlar arasında anlaşma vasıtası olma özelliği, düşüncelerin sağlıklı bir şekilde paylaşımını sağlar. Öyle ki, dil ve onun kuralları olmazsa hiç bir bilgi, duygu ve düşünce tam olarak anlatılamaz. Yani, dilin doğası, kullanımı ve anlamlandırılması göz önünde bulundurulmadan, bilgiler ve tutumlar hakkında açık ve kesin konuşmak mümkün değildir (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 101). Çünkü düşünceyi varlık âlemine çıkaran dildir. Bu yüzden dil, düşüncenin dışı vurumunu sağlayan en önemli iletişim aracı olarak gösterilebilir.

İletişim süreci, iletinin uygun bir araçla bir kişi veya bir gruba gönderilmesi işlevidir. İletilerin en iyi şekilde gönderilebileceği vasıta da dildir. Dil, “insanların keşiflerini, muhakemelerini ve bilgilerini birbirine aktardıkları koca bir kanaldır” (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 102). İnsanlar bu kanalı (dili) “bir arada buldukları her durumda birbirlerine düşüncelerini aktarabilmek ve anlaşabilmek için bir sistem olarak oluşturmuşlardır. Bilinen en eski toplumlarda bile dilin kullanımıyla bir anlaşmalar sistemi kurulmuştur” (Akt. Kayaalp, 1998: 107-108). Nitekim insandan karıncaya hemen her varlığın bir bildirişme, haberleşme dizgesi vardır (Aksan, 2000: 42). Bu dizge de iletilerin aktarım vasıtası olan dildir.

Dil, düşüncenin taşıyıcısı olduğu için insanların en değerli varlığıdır. Çünkü İnsanın dünyayı algılayış sebebi olan bu sembolik araç, insanların bu sayede kazanmış oldukları tecrübeleri paylaşmaları için bir araç olur ve böylece de insanlar arasındaki dayanışmayı olanaklı kılan bir yetenek haline gelir (Condon, 2000:

21). Bütün bu vasıflar doğrultusunda denilebilir ki, dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en güçlü vasıtaadır.

2. Sembolize Etme Özelliği İle Dış Dünyanın Algılanmasına Yön Veren Bir Kavram Olarak Dil

Dil, insanın dünyaya açılan penceresidir. Bütün varlıkların insan âlemindeki yansımaları ve varoluşları dil sayesinde. Dil sayesinde içerisinde yaşanan gerçek dünyadaki somut ve soyut özellikler taşıyan bütün varlıklar insanların kullanım alanına girer ve bu alan, insanlara gerçek dünyanın yanında bir de sembolik bir dünya sunar. Bu yönüyle dil insanın evreni algıladığı büyüklü bir dünyadır.

Weisgerber'in (1949) "dil, dünyayı söze dönüştürme olayıdır ve insanlar bir 'dil ara dünya'sında yaşamaktadırlar. Dilin anlattığı gerçek de ancak insanların zihninin süzgecinden geçmiş gerçektir" (Akt. Kayaalp, 1998: 69) ifadeleri ile Halliday'in "dil, içeriğin ifade edilmesini sağlar; kendi bilincinin iç dünyası da dahil olmak üzere, konuşanın gerçek dünyayı ifade etmesine yarar" (Akt. Kayaalp, 1998: 77) ifadeleri dilin bu boyutunu çok güzel bir şekilde yansıtmaktadır.

Dil, dış dünyada bulunan göndermeleri (gerçek varlıkları) adlandırma yoluyla varlık âlemine kazandırır ve sembolleştirme yoluyla da içselleştirir. Bu da varlıkların dil olmadan varolamayacaklarını göstermektedir. Cündioğlu (1997: 189) bu durumu; "sözcük olmadan varlık suskunluğa, sessizliğe, anlamsızlığa gömülürdü, hatta var olamazdı, çünkü varlığını ifade edemezdi. Dil kavrama, kavram da varlığa, varlıklara uzanır; gerçeklik de işte bu sürecin bütünlüğünde tezahür eder" şeklinde ifade etmektedir.

Dil, varlıkla onun zihnindeki karşılığı arasında bir köprü, bir vasıtaadır. İşte, insan, dilin bu özelliğinden dolayı etrafındaki varlıklarla bağlantı kurabilir. Bu özellikleri doğrultusunda, dil, anlatım aracı olmanın yanında dış dünyanın algılanmasını da sağlayan sembolik bir dizge olarak ele alınabilir. Bu konuda Uygur (1962), "dil yalnızca insanı insana yaklaştıran, insanları değişik yönleriyle birbirlerine bağlayan bir yol değildir. Dil, insanın bütün evrenle karşılaşmasıdır. Tek tek gerçekler, nesnel durumlar, olaylar, kullanışlar, imkânlar hep bu karşılaşmada kendini açığa vurur. Adlandırarak evreni biçimler, düzenler, dilce yeniden kurar; evren dile getirdiği kılıkta vardır insan için. Böylece dil evreni insana açar, insanın evren içine sokulabilmesini gerçekleştirir. İnsanın her kuşatıldığı şeyle bağ kurması dilin başarısıdır. İşte bu başarı dilin sırf anlaşmadan fazla bir şey olduğunu da ispatlar" (Akt. Kayaalp, 1998: 113) şeklinde ortaya koyduğu ifade ile, dilin, insana açılan evrenin anahtarı olduğunu vurgular.

Dil, gerçek dünyayı sembolleştirme yetisini soyutlamayla görevli olan sözcüklere borçludur. Çünkü sözcükler, insanoğluna soyutlanmış ve süzgeçten geçirilmiş bir gerçek sunar. Bu da insanoğlunun nesnel gerçekliği sembolik bir filtreden geçirerek algılamasını sağlar. Porzig da (1995:155) dilin soyutlama ve sembolleştirme özelliğine bürünmüş bir yapı olduğunu, “Her dil ifadesi, realiteden bir parçayı, dış dünyadan bir olguyu kastetmek kudretine sahiptir ve bununla görevlidir. Dili dil yapan da zaten budur” ifadesiyle dile getirmektedir.

Dil içinde nasıl bütün ruh gerçekleşiyorsa, ruhun içinde de bütün dünya çağrıştırılmaktadır. Ruh dünyaya dil olarak (dil kimliğinde) egemen olmuştur. Yani dil, realiteyi ruhun malı yapar ve realiteyi göstergelere (kelimelere) dönüştürür. Zaten İnsan bilincinin bütün yaşantılarını nesnelere bağlama özelliği, dilin en esaslı karakter özelliğidir (Porzig, 1995: 121–155). Dilin bu bilinci, nesnelere bağlama özelliği de dile sembolleştirme yeteneğini kazandırmıştır. Sembolleştirme ise dilin derin boyutunda yer etmiş olan sözcüklere tekabül eder ve her zaman varlıkları ve olayları soyutlamayı içerir. Çünkü “sözcükler, nesnelere, kişilerin ve olayların kendileri değil, onları temsil eden soyut sembollerdir” (Akt. Gökçe, 2001: 93).

Sembol bağlamında kelimeler gerçeğin kendisini değil, zihnin süzgecinden geçirilmiş, soyutlanmış bir gerçeği yansıtan göstergeler halini almışlardır. Kelimelerin dış dünyadaki gerçekliği yansıtmadığını Abdülcebbar (1988), “isimle müsemma bir olsaydı, sizlerden biri pis bir şeyin ismini söylediğinde o kimsenin ağzının da pislensemesi gerekirdi ya da yakıcı bir şeyin ismini söylediğinde ağzının yanması lazım gelirdi. Oysa durum hiç de böyle değildir” (Akt. Cündioğlu, 1997: 180–181) şeklinde ifade ederken, Gazali de konuyla ilgili olarak, “eğer bize ‘ateş yakıcıdır’ denirse evet deriz. Eğer ‘ateş kelimesi yakıcıdır’ denirse bu sefer hayır deriz” (Akt. Cündioğlu, 1997: 184) şeklinde bir beyanda bulunur.

Gerçeği kendisiyle yansıtmayan göstergeler (sözcükler) insanların zihninde kavram olarak vardır ve insanlar gerçeği bu sembolleştirilmiş kavramlar doğrultusunda algırlar. “Hatta denilebilir ki, insanlar büyük ölçüde çevrelerini dillerinde varolan semboller ve kavramlar penceresinden görür, değerlendirir ve anlamlandırır” (Gökçe, 2001: 93). Bu bağlamda dil, insanların algıladığı evreni tasvir eden semboller ve kavramlar dizgesi olmaktadır. Dili en iyi şekilde kullanan insan ise bu yönüyle nesnelere bağımsız olarak soyut kavramlar üretme; yani sembol yapma ve kullanma yeteneğine sahip tek simgesel türdür. Bir başka ifade ile insanlar sembol yapma ve kullanma yetenekleri sayesinde soyut düşünceleri, yani sosyal gerçeğin gözlemlenemeyen boyutlarını zihinlerinde canlandırma imkânına sahiptirler (Gökçe, 2001: 83;

Corballis, 2003: 66). Böylece, insanlar bilinci ve bilinçaltını kelimelere gizleyerek sembolik bir evren oluştururlar. Vygotski (1977), “güneşin suda yansması gibi insanın bilinçaltı duyguları kelimelerde yansır... Anlam yüklü bir kelime bilinçaltının küçük bir evrenidir” (Akt. İlhan, 1998: 6) şeklinde ortaya koyduğu düşünceye bağlı olarak, insanoğlunun, dil yoluyla sahip olmuş olduğu sembolleştirme özelliği sayesinde gerçek dünyayı içselleştirerek, yorumladığını ve algıladığını vurgular. Zaten insanoğlu, önce kavramları içselleştirir, düşüncede işarete dönüştürüp, soyutlaştırır. Daha sonra da gerçek dünyadan algılayıp semboller dünyasına göndermiş olduğu kavramları ses yoluyla tekrar varlık âlemine çıkarıp somutlaştırır. Bu safhada insan, varlıkları (göndergeleri) dile getirirken, göstergelerden yani sözcüklerden faydalanır.

Saussure, göstergenin kendi içerisinde iki özellik taşıdığını ve bunlardan oluştuğunu savunur. Bu özellikler, gösteren ve gösterilendir.

Gösterge: “Bir şeyin kendisi olmadığı halde onun yerine kullanılan herhangi bir şeydir. Başka bir ifadeyle “kendi dışında bir şey gösteren her türlü nesne, varlık ya da olgu: özel olarak dilsel bir gösterenle bir gösterilenin birleşmesinden doğan birim” dir (Akt. Buran, 2002: 9). “Göstergede gösteren, ses, kelime, işaret; gösterilen ise anlam ya da kavramdır” (Buran, 2002: 9).

Gösteren: “Dil göstergesinin sese ilişkin somut bölümünü oluşturan ses birimlerin bütünüdür” (Kıran ve Kıran, 2002: 57).

Gösterilen: “Göstergenin zihinde uyandırdığı düşünce ya da kavramdır” (Kıran ve Kıran, 2002: 57).

Bu sınıflamanın yanında, Condillac (1974) da insanın dış dünyayı içselleştirmesinin ürünü olan göstergeleri üç gruba ayırmıştır:

I. Raslantısal Göstergeler: Belirli koşulların fikirlerimizden biriyle bağlantı kurduğu bir nesnedir. Örneğin, belli bir göl bize antilopları hatırlatabilir. Zira onları orada çoğu kez su içerken görmüşüzdür.

II. Doğal Göstergeler: Heyecan, korku ve sevinçlerin yol açtığı göstergelerdir. Ağrıdan kaynaklanan bir bağırış bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

III. Yapay Göstergeler: Fikirlerimizle yalnızca nedensiz ilişkiler taşıyan göstergelerdir. Belli bir nesneye yastık denmesi bu duruma örnektir (Akt. Haris ve Taylor, 2002: 114–115).

İnsanlar, iletişim sırasında genellikle nedensiz olarak oluşturmuş oldukları yapay göstergeleri (sözcükleri) kullanırlar.

3. Düşüncelerin Denetim Altına Alınarak Mantıklı İletilerin Oluşturulmasını ve Anlamlandırılmasını Sağlayan Bir Öge Olarak Dil

İletişimin en önemli aşaması mantıklı ve anlamlı iletiler oluşturabilmektir. Bu konuda kaynağın üzerine düşen en önemli görev de budur.

Anlamlı iletilerin esasını, düşüncelerin dil doğrultusunda denetim altına alınması oluşturmaktadır. Çünkü dil, düşünceleri şekillendirir ve mantık çerçevesinde belirli bir yapıya kavuşturur.

İnsan, kendisine verilen düşünme yeteneğine bağlı olarak, anlamlı birlikler oluşturabilen tek varlıktır. İnsanın anlamlı birlikler üretebilen tek varlık oluşunun sebebi ise dille düşünce arasındaki kopmaz bağa dayanmaktadır. Luk, dil ve düşünce arasındaki ilişkiyi, “Düşünceyi dile bağlayan ilişki açık bir ilişkidir. Düşünce ve kelime bir tek bedenden ibarettir, dil olmadan düşünce hasıl olmaz, özünde düşünce yoksa dil de ortaya çıkmaz” (Akt. Doğru, 1996: 18) ifadeleriyle belirtir.

Dille düşünce arasındaki ilişki, insana bilinçliliği ve buna bağlı olarak da anlamlı iletiler yaratma yeteneği kazandırır. Bu özellik sadece insana mahsus bir özelliktir. Müller (1864) de bunu, “insanların (papağanlardan farklı olarak) hiç önceden rastlanmamış bir evrimsel sıçramayla haykırırlardan sözcüklere, içten geldiği gibi çene çalmaktan bilinçli dile geçmeyi nasıl gerçekleştirdiklerinin bir izahı olarak yalnız ‘homo sapiens’e özgü muhakeme yeteneğine başvurulur” (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 159) şekliyle savunur. Bu muhakeme yeteneği, dille düşüncenin birbirlerini tamamlama ve dilin düşünceyi şekillendirme özelliğine bağlıdır. Çünkü insan, duyuşal izlenimlerini, muhakeme yetisi (dil) ile sistemleştirir. Doğayı, duyuşları, düşünceleri, nesnelere zihinlerdeki kavramlarını dille sınıflandırır. Bu sınıflama da dilin zihne (düşünceye) hükmetme gücüyle olur. Yani düşünceler, kavramlar dil olmaksızın yaratılmaz, yönlendirilemez ve anlamlı hâle getirilemezler. “Buradan hareketle insandaki düşünce hareketi dil ile sağlam bir şekilde irtibatlıdır. Daha da ötesi insan, düşüncesinin unsurlarını dilsel kalıplara döküp, dilsel sembollere çevirmedikçe düşünme eylemini gerçekleştiremez” (Doğru, 1996: 15) şeklinde bir sonuca ulaşılabilir. Ayrıca Delecro’nun “her düşünce semboliktir dolayısıyla eşyanın yerine geçen işaretlerden oluşur. Bu işaretler veya semboller dilin kendisidir. Öyleyse açıktır ki, insan konuşmadığı zaman düşünemeyecektir veya düşüncelere kelimeler giydirilmediği, çıplak bırakıldığı sürece bir rüya gibi kalmaya devam edecek ve gökteki bulutların bir görülüp bir kaybolduğu gibi o da akılda bir dem görülecek bir dem kaybolacaktır” (Akt. Doğru, 1996: 20) ifadesi de düşüncenin dilde hayat bulduğunu ortaya koyar. Bu yönüyle dil, düşünceleri kelimeler vasıtasıyla somut bir gerçek haline getirir ve o olmadan düşünceler sönük kalır. “Dil olmadan her düşünce karanlıktır” (Akarsu, 1998: 31). Dil, bu karanlığı, düşünceleri örgütleyip sistemleştirerek ortadan kaldırır ve düşünceye can verir.

Martinet'in "Örgütlenmiş bir düşüncenin ancak dille varolabileceğini" (Akt. Aksan, 2000: 53–54) vurgulaması da bu yüzdendir.

Dil, insan için bir zorunluluktur. Çünkü dil, düşünceleri, kavramları ve onların isteğe bağlı kullanımlarını insanın emrine verir. Condillac (1974), "Yalnızca bükümsel ve doğal göstergelere sahip bir insanın emrinde hiçbir şey yoktur. Ama bir insanın kendi seçimi sonucunda elde ettiği göstergeleri (yapay göstergeleri) fikirlerle bağlantılı kılmayı başarır başarmaz, belleğinin teşekkül ettiğini görürüz. (...) bunun sonucunda da düşüncelerimizi denetlemeyi öğrenebiliriz" (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 111) der ve yine "dil olmadan insan kendi iradesiyle geçmişteki bir duyumu anımsayamaz, iki duyumu karşılaştıramaz, ya da zihnindeki düşüncelerini yönlendiremez. İnsana doğuştan doğasında bulunan arzular ile çeşitli zihinsel yetenekler bahşedilmiştir; ama ancak bir dile hakim olduğu zaman arzularından birini gerçekleştirmek üzere zihinsel yeteneklerini amaca yönelik bir şekilde kullanabilir. Zira dil insana onun doğasında var olan zihinsel yeteneğinin isteğe bağlı kullanımını sağlar" (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 114) diyerek dilin, anlamlı iletiler oluşturma safhasında düşünceyi ne şekilde yönlendirdiğini dile getirir. Hatta bazı bilginler düşüncenin dilin esiri olduğunu söylerler. Bunlardan Whorf "dil, algılama gücü üzerinde bir çeşit diktatorya kurduğunu düşünür ve bizlerin lafzın esiri olduğunu" (Akt. Doğru, 1996: 18) iddia ederken, Gökberk de (1997: 71) dilin insanlar üzerinde onların düşüncelerini ve değerlendirmelerini belirleyen bir güç olduğunu savunur.

"Düşünce kendi içinde, hiçbir biçimin aslından gelen bir şekilde belirlenmiş olmadığı girdap gibi dönen bir buluta benzer. Dilsel yapı ortaya çıkarılmadan önce hiçbir fikir daha önceden saptanmamıştır ve hiçbir şey belirgin değildir" (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 173). Bu yönüyle dil, düşüncenin biçimlendirici organıdır. Yani "dil, başka şekilde biçimi olmayan düşünce akımını özbilinç, ekleme ve irdeme araçlarıyla muktedir kılar" (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 144). Bu özellikleri doğrultusunda dil, insana zihinsel işlemlerini denetim altına alma yetisi kazandırır.

Dil-düşünce ilişkisinde iletişim açısından en önemli olgu, dilin anlama ve anlamlandırmaya olan hizmetidir. Dilin anlama dayalı özelliğini Hammann: "Akıl anlama süreçlerinin bütününden oluşan bir şeydir, ama anlama dediğimiz şey ise ancak dil yoluyla gerçekleşebilir. Dil olmasaydı akıl da olmazdı. Çünkü dil aklın hem organı, hem de ölçütüdür" (Akt. Akarsu, 1998: 37) şeklinde vurgularken, Thomasius da "dilsiz, sözsüz akıl yoktur" (Akt. Akarsu, 1998: 38) der. Ayrıca Leibnitz'in "dillerin insan zihninin en iyi aynası olduğunu, kelimelerin anlamlarının tam bir analizini, aklın nasıl işlediğini her şeyden iyi gösterebileceğini sanıyorum" (Akt. Kayaalp, 1998: 6) şeklindeki ifadesi de dilin anlama yönelik özelliğini

vurgulamaktadır.

İnsan, iletişim sürecinde, zihinsel işlemleri denetleme özelliği taşıyan dilden vazgeçemez. “Çünkü zihinsel çaba dilde dudaklar arasından dışarı çıkar; bu çabanın ürünü konuşmacının kulağına geri döner. Böylece sunuş öznelliğini yitirmeden hakiki nesnelige dönüşür. Yalnızca dil bunu yapabilir ve bu dönüşüm olmadan doğru bir şekilde düşünme mümkün değildir” (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 145). Bu nedenle “düşüncenin bir elbisesinden başka bir şey olmayan ve onun bir vasıtası olan “dil”i, ona uygun kılmak gerekir” (Akt. Cündioğlu, 1997: 30). Öyle ki, “kişi düşüncelerini dilde, dil ile, dilin imkanıyla oluşturur ve yine bu düşüncelerini o dilde, o dil ile, o dilin imkanlarıyla başkalarına aktarır” (Akt. Cündioğlu, 1997: 130). Bu da en iyi şekilde anadili ile yapılır. Çünkü “insanın hayatında ilk olarak öğrendiği dil, onun ana dilidir. Dilin insan için başardığı veya insanın dil yardımıyla başardığı her şeyi, insan önce bu tek dilde öğrenmiştir” (Akt. Porzığ, 1995: 157) ve iletişim sürecindeki iletilerini de en iyi ve anlamlı bir şekilde sadece bu dil ile oluşturabilir.

4. Dış Dünyanın Ayrıştırılmasına ve Birleştirilmesine Yardımcı Olan Bir Kavram Olarak Dil

İnsanoğlunun yaşamını çevreleyen dış dünya, bir bütün halinde mevcut olan doğal veya rastlantısal göstergelerle doludur. Bireyin bu bütünlüğü ayrıştırmadan yansıtması imkânsızdır. Çünkü dil, dış dünyaya ait nesne, olay ve kavramları ayrıştırma ve birleştirmeye görevlidir. İşte dil, bu noktada, insanların çaresizliğini sahip olduğu özellikleri doğrultusunda ortadan kaldırmaktadır. Dilin bu noktadaki en büyük hizmeti, ayrıştırma özelliğidir. Çünkü insanın dış dünyadan çekip çıkardığı ve sembolik âleme taşıdığı her şey bu özellik doğrultusunda olur. Ayrıca dilin görevi sadece dış dünyadaki nesnelere ayrıştırma ile yani onları kavramlaştırma ile bitmez. Bunun yanında bu kavramların belli kurallar doğrultusunda birleştirilip anlamlı birlikler haline getirilmesi de dil sayesinde. Zaten iletişim için önemli olan da dış dünyanın doğru bir şekilde ayrıştırılıp algılanması ve algılananların da belli bir sistem içerisinde anlamlı iletilere dönüştürülmesidir. İnsanlar, dünyaya ilk geldiklerinde nesnelere ve bu nesnelere niteliklerini hemen algılayamazlar. Tek tecrübe ettikleri şey, sesler, renkler, tatlar, kokular ve duymalar yoluyla kendilerine ulaşan diğer fenomenlerin muhteşem bir karmaşığıdır. Bu yüzden insanların tecrübelerini bir düzene koymayı, duyu ve izlenimlerini tatmin edici bir model içerisinde gruplara ayırmayı öğrenmeleri gerekir. En uygun gruplara ayırma şekillerinden birisi dış dünyayı “şeylere” ve “niteliklere” bölmektir. Dünyanın böyle bir muameleye tabi tutulması dilde yansımaları bulur (Wilson, 2002: 27). Bu boyutlarıyla dile yansıyan dış dünya, dilin sahip olduğu imkânlar doğrultusunda kavramlar

dünyasına dönüştürülür. Bu dönüştürme de dilin çözümleme özelliği ile meydana gelir.

Dil, bir yandan dış dünyadan ayrıştırarak elde edilen kavramları saklayan bir mekanizma, bir yandan da bu kavramları anlamlı bir şekilde birleştiren ve aktaran bir vasıta olduğu için, “dil olmadan zihin, tek tek duyuşal girdileri elle tutulabilir kavramlar hâline getirilemez. Karmaşık yaşantılar da anlaşılabilir parçacıklar halinde çözümlenemez” (Haris ve Taylor, 2002: 145).

Dil bu ayrıştırmaları ve birleştirmeleri yaparak, iletişimde bulunan kişilerin iletilerini doğru ve mantıksal bir düşünme ekseninde meydana getirmelerine yardımcı olur. Humboldt’un (1836) “doğru bir şekilde düşünme, çözümlemede ayrıştırma ile birleştirmeyi içerir; buna karşılık daha ilkel, şekilsiz, zihinsel etkinlik, dil olmadan çoğu kez iz bırakmadan geçip gider. Böylece dilin yararlılığı, özellikle onun ses-biçimi, insanın şekilsiz olan zihinsel etkinliğini ayrıştırıp birleştirerek gerçek düşünceyi oluşturmasına olanak tanıyan bir mekanizma oluşudur” (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 145) şeklinde ortaya koyduğu fikirler, dilin, doğru düşünmenin organizatörü olduğunu destekleyici mahiyettedir.

İnsanda, duyuşal izlenimlerin oluşumunun algılara dönüşmesine yol gösteren ve bunu yöneten, algıları da genel kabullere dönüştüren bir muhakeme yetisi bulunduğu için insan salt doğal haykırışları ve doğal göstergeleri yapay göstergelere (kelimelere) dönüştürebilme özelliğine sahiptir. Bu da dilin düşünceyi ayrıştırıcı ve birleştirici özelliğine dayanmaktadır.

Condillac (1974), “doğal dil (yani fizyolojik olarak belirlenmiş el kol hareketleri ve heyecan bağırışlarının dili) düşünceyi birleşen parçaları ayrıştırır. Daha çok bir bütün olarak iletir. Bu yüzden kişi yapay göstergelerle anlatılan bir düşünceyi ayrıştırarak anlamlandırabilir. Çünkü yapay göstergeler isteğe bağlı yaratıldıkları için, insana onların anlamlandırdıkları zihinsel içeriğin isteğe bağlı denetimini de verir” (Akt. Haris ve Taylor, 2002: 115) biçiminde ortaya koyduğu ifadelerle, ayrıştırmanın mantıklı yapay göstergeler (kelimeler) oluşturmak için gerekli olan bir özellik olduğunu belirtir.

İnsan, iletişim süreci içerisinde, iletileri oluştururken ya da mevcut olanları anlamlandırmaya çalışırken onları ayrıştırır. Onun ayrıştırdığı her parça, sözdiziminde cümlenin bir parçasını oluşturur. Bu parçaları art arda getirebilmek için düşüncelerin çözümlenmesi ve bu çözümleme yapılırken de dilin kurallarına uyulması gerekmektedir. Porzig’in (1995: 9) de ifade ettiği gibi, “mantıklı düşünüş ancak ve ancak dilin kalıpları içerisinde gerçekleşir.”

5. Kendini Oluşturan Bileşenler Sayesinde İletişime Yön Veren Bir Unsur Olarak Dil

İletişimin sağlıklı ve anlamlı bir hale gelmesi, dilin

kurallarının tam ve bir bütünlük içinde işliyor olmasına bağlıdır. Kişiler, oluşturmuş oldukları yapay göstergeleri anlamlı iletiler haline getirirken dilin fonolojik, morfolojik ve sentaks özelliklerinden faydalanmak zorundadırlar. Yani iletişim sürecindeki kişilerin “düşüncenin bir elbisesinden başka bir şey olmayan ve onun bir vasıtası olan “dil”i ona uydurmaları gerekmektedir” (Akt. Cündioğlu, 1997: 30;).

Dil, kurallarını kendi içerisinde sistemli olarak barındıran ögeler bütünlüğünden oluştuğu için iletişim kurmak isteyen insanların onun bu sistemine ayak uydurmaları gerekmektedir. Yani bütün akla gelebileceklerin içinden dilin amaçlarıyla en çok örtüşen bir biçim ortaya çıkarmaları gerekmektedir. Bu yüzden, bireylerin iletişimi birbirinden kopuk tümcelerle değil, tersine birbiriyle bağlaşıklık ve bağdaşık tümcelerle sağladıkları, bir başka deyişle, bireylerin, dili belli bir bağlam içinde kullandıkları görülür (Kılıç, 2002: 15).

Dil ve onun kuralları olmadan hiçbir bilgi, duygu ve düşüncenin tam ve anlamlı olarak anlatılamaz. Saussure’e göre, “anlam, ilişkili olduğu yapıdan bağımsız olarak var olamaz” (Akt. Kılıç, 2002: 25). Bu nedenle dilin fonetik, morfolojik, söz varlığı ve sentaks özellikleri içerisinde yer alan yapılandırıcı niteliklerine uyulmak zorundadır. Bu yapılandırıcı nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

1. Sesle İlgili (Fonetik) Özellikler: Fonetik, iletileri anlam yönünden etkileyen vurgu, ton, tını, renk vs. gibi sesin kullanım özelliklerini kapsamaktadır.

İletilere yüklenen anlam sadece sözcüklere göre belirlenmez. Bunun dışında dilin bütünlüğü içerisinde yer alan biçimsel, söz dizimsel ve fonetik özellikler de iletilerin anlamlarını belirlemede etkili olur. İletin ritm ve melodi özellikleri yani vurgusu, tonu, tını, rengi vs. bazen iletinin içeriğinden daha belirgin ve etkili olabilir. Çünkü “Ritm ve melodi, dil ifadesinin bölümlenmesinde ve biçimlendirilmesinde önemli araçlardır” (Akt. Porzığ, 1995: 138).

“Bir ifadenin tonu, çoğu kez içeriğinden çok daha önemli ve etki bakımından daha ağırlıklı olabilir. ‘Pekâlâ, tamamen sizin istediğiniz gibi olsun’ cümlesini insan öyle bir tonla söyleyebilir ki, ifade bir savaş ilânı etkisine sahip olabilir” (Porzığ, 1995: 138). Bundan da anlaşılacaktır ki, aynı ifadelere farklı anlamları yükleyen veya yüklenen anlamların anlaşılmasını sağlayan şey, sese ait özelliklerdir. Yani “ses de sırası geldiğinde içsel dil duygusunun görünüşünü ve işlem yöntemini değiştirebilir” (Haris ve Taylor, 2002: 139).

2. Yapısal (Morfolojik) Özellikler: Morfoloji, sözcüklerin

yapılarını yani kök, ek vs. gibi özelliklerini inceleyen alandır. Morfoloji, iletilerin bir mantık çerçevesinde oluşması için göstergenin çizgisellik özelliğine dayalı olarak birleştirilmesine ve eklenmesine hizmet eder. Bu alanda akla gelen ilk özellik dilin çift eklemlilik özelliğidir ki, dil bu özelliği sayesinde hem sayısız ileti üretir hem de iletileri mantıksal doğrultular ekseninde birbirine bağlar.

Martinet (1970) eklemlemeyi ikiye ayırır:

1. Anlam Birim: Bu kısımda sözcüklerin ve eklerin birleştirilmesi esastır. Bu kısım kendi içerisinde ikiye ayrılır:

a) Sözlük Birim: Anlamlı sözcükleri esas alır. Örnek: Ali, okul, gel.

b) Biçim Birim: Eklerin birleşimini esas alır. /+di/-e/-ecek eklerinin birleşimlerinin alınması

2. Ses Birim: Anlam birim özelliği taşıyan unsurların bölünmesini veya birleştirilmesini esas alır. Yani sesleri birleştirir. Ç/o/c/u/k örneğinde olduğu gibi.

Eklemleme şöyle bir şekil ile gösterilebilir:

BİRİNCİ EKLEME	ANLAM BİRİM	İKİNCİ EKLEME	SES BİRİM
	Sözlük Birim Gösteren ve Gösterilen (+)		Gösteren (+) (Gösterilen)
	Biçim Birim Gösteren ve Gösterilen (-)		

Şekil 1: Dilin Çift Eklemliliği (Kıran ve Kıran, 2002: 72'den değiştirilerek alınmıştır).

3. Söz Varlığı İle İlgili Özellikler: İletilerin anlamlı bir şekilde oluşturulmasında dikkat edilecek bir başka husus da ifadeye uygun göstergelerin (kelimelerin ve kelime türlerinin) belirlenmesidir. Bir ifade birçok göstergenin bir araya gelmesi ile oluşturulup aktarılabilir; ancak önemli olan ifadeye en uygun dil birimlerinin seçilmesidir. Bu noktada da hem kelimelerin ifadeye yakışmasına, ifadede ahenk uyandırmasına dikkat edilmeli hem de anlatıma yön verecek olan kelime türlerinin yerinde ve işlevine uygun olarak kullanılmasına dikkat edilmelidir. Örneğin, kara tren yerine siyah

tren denmesi kalıp haline gelmiş bir ifade tarzının değiştirilmesi sonucunu doğurur. Bu da ifadenin ahengini bozar.

Kaliteli iletişim, nesnelere, olguların ve kavramların niteliklerini anlamlı bir şekilde belirterek yapılan iletişimdir. Bu da ancak dilin, söz varlığı içerisinde yer alan sözcük türlerinin doğru kullanımıyla olur. Kaynak, bu türlerden herhangi birini kullanma ihtiyacı hissettiği halde kullanmazsa iletisi eksik kalır. Örneğin, iki ayrı kalemden birine işaret etmek isteyen kaynak, sadece kalem derse bu ileti eksik kalır; ancak dilin imkânları doğrultusunda oluşturulmuş olan sıfatlardan yararlanıp kırmızı kalem, kısa kalem demesi iletiyi anlamlı ve tam hâle getirir. Bu da, iletilerin anlamlı ve tam hale getirilmesinde uygun göstergelerin ve uygun sözcük türlerinin doğru bir şekilde seçimine ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Kıran ve Kıran'ın da (2002: 121-122) belirttiği gibi, bir anlam üretmek için kaynak, iki seçim yapmak zorundadır. Bunlardan ilki, en uygun göstergeleri seçmek; ikincisi ise seçilen göstergeleri uygun bir dizgeyle sıralamaktır.

4. Söz Dizim İle İlgili (Sentaks) Özellikler: Söz dizimi, sözcüklerin cümle içerisindeki kurallı sıralanışıdır. Bu sıralanış dilden dile değişmektedir. Ancak bu sıralanışa, ileti göndermek isteyen her kaynak uymak zorundadır. Çünkü uygun göstergelerin belirlenmesinden sonra onların sistemli bir dizgeyle ve anlamlı birlikler halinde aktarılması gerekmektedir. Bu da aktarılacak olan dilin söz dizim sırasıdır. Türkçemizde bu sıralama Özne + Tümleç + Yüklem şeklindedir. Bunun dışındaki her sıralama iletiyi bozacaktır.

Kurt kuzuyu yedi -----Doğru

Kuzu kurdu yedi -----Yanlış (Kıran ve Kıran, 2002: 67).

Bu sıralama bozulursa mantık sırası da bozulur ve iletiler anlamsız hale gelirler. Söz dizimi bazı dillerde hemen her şeydir. Perrot (1998: 48) bunu, "Çince' de sözcük sırasının önemi çok büyüktür; çünkü bu dilde bağlantı belirten sözcük ya da biçimbirimler olmadığı için, bağlantılar ancak sözcük sıralanışıyla belirlenir" şeklinde dile getirmektedir.

"Bir dil göstergesinin değeri dizge içerisindeki konumuyla anlaşılır. Dil, bir bakıma, değişik göstergelerin konumlarını birbirlerine göre belirledikleri bir dizgedir" (Kıran ve Kıran, 2002: 125) ve göndericinin muhakkak iletilerini bu dizgenin sıralamasına uygun olarak aktarması gerekmektedir ki, iletiler iletişim süreci içerisindeki anlamlarını kazanabilsinler.

Dil kurallarının yerinde ve doğru olarak kullanımı iletilerin anlamlılığını sağlayacaktır. Çünkü, "karışık cümleler, iyi kullanılmamış kelimeler, düşüncelerin açık bir biçimde yansımalarını engeller" (Akt. Kayaalp, 1998: 94). Bu yüzden kurallara tam olarak riayet etmek gerekmektedir; ancak, dil kurallarına ayrı ayrı uygunluk

göstermek bir şey ifade etmez. Çünkü “dilsel yapı bir araya toplama değildir, parça parça inşa edilmez; ancak bir bütün olarak var olur” (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 176). Bu yönüyle, iletiler oluşturulurken bütün dil kurallarına birlikte uyulmalıdır. Bu konuyla ilgili olarak Saussure’nin (1916), “satranç kendi içinde bir bütünlüğe sahip bir oyundur ve tek tek taşlara ayrı ama birbirine bağımlı rolleri veren işte bu bütünlüktür. Piyon, fil ya da oyunu oluşturan diğer unsurlar olmasaydı satranç başka bir oyun olurdu. Ama daha da önemlisi, oyun olmadan bir piyon ya da bir fil, yalnızca belli bir biçime sahip yontulmuş bir süs eşyası olurdu, bir satranç taşı değil” şeklindeki ifadesi, bir bütünün parçalar halinde algılanmasındaki yanlışlığı çarpıcı bir şekilde anlatmaktadır (Akt. Harris ve Taylor, 2002:176). Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere, bir bütünlük arz eden durumlarda tek tek alınan özellikler bir şey ifade etmez. Dilde de bu böyledir. Kurallar bir bütünlük arz ederek uygulanmadığı takdirde, iletiler eksik kalır ve iletişim aksar.

İletişim sürecindeki iletilerin dilsel yapılarla tam olarak anlamlı hale getirilebilir denmesi bir eksikliklerdir. Çünkü dilsel kuralların yanında bir de göndericinin niyetinin tespiti önemlidir. Konuyla ilgili olarak Kılıç (2002: 13), “iletişim kavramı için iki türlü yorumlamadan söz edilebilir: Birincisi dil dizgesinin yorumlanması, ikincisi ise göndericinin niyetidir” şeklinde ortaya koyduğu görüşle, iletilerin anlam kazanmasının veya anlamlı bir şekilde yorumlanmasının, dilsel kurallarla, göndericinin niyetinin birleştirilmesine bağlı olduğunu savunur. Öyle ki, “dilin genel bilgisi ile sözün sahibinin muradı arasındaki ilişkinin sınırları bilindiği takdirde ancak doğru anlam kendisini ifşa eder; zira bu sınır doğru çizilmediğinde ya da sözün sahibinin kurduğu yapı ve bütünlük, muhatap tarafından aslına uygun bir biçimde inşa edilmek yerine tahrip edildiğinde, kimsenin kuşkusu olmasın ki, anlam buharlaşıp yok olur” (Cündioğlu, 1997: 82) ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, anlam sadece dilin genel bilgisi içinde değil, konuşan kişinin muradında da saklıdır. Bu yüzden “anlam, sadece sözün kendisinde değil, aynı zamanda sözden kastedilende yani sözün sahibinin muradında da aranmalıdır. Sözden murad edilen doğru olarak anlaşılmadığı takdirde, söz de doğru olarak anlaşılmamış sayılır” (Cündioğlu, 1997: 87).

Bu konuyla ilgili olarak şu örnek dikkat çekicidir: Eğer anlamlandırma için dilsel bilgiler yetseydi, bütün Araplar, Kur’an-ı Kerim’i eksiksiz olarak yorumlayabilirlerdi. Ancak durum böyle değildir. Çünkü Kur’an’ın dilsel öğeleri çözülmüş olsa da onun göndericisi olan Allah’u Teâla’nın muradı tam olarak çözülmemiştir ve bilinmemektedir. Bu yönüyle de iletişim sürecinde dili ve onun kurallarını bilmenin yanında, iletilerin göndericisinin muradında gizli olan unsurlar da bilinmelidir ki, iletişim sağlıklı olsun. “Netice itibarı

ile dil, ancak ve ancak kullanıcısı ile ilişkili olarak görülüp değerlendirilmelidir. Çünkü dil, görüldüğü gibi basit bir adlandırma, nesnelere ve eylemleri temsil eden işaretleri ve eylemleri yan yana dizmeden oluşan bir işlem değildir” (Akt. Gökçe, 2001: 102).

Dil kendi bünyesinde taşıdığı özelliklerin dışında sosyo-kültürel, psikolojik vs. özellikler de taşıyan büyümlü bir düzendir. Anlam da ancak bu büyümlü düzenin bütün unsurları bir araya gelince ortaya çıkmakta ve canlanmaktadır.

6. Oluşturduğu İletişim Ortamı Sayesinde İnsanları Sosyalleştirerek Onları Toplumlara Dönüştüren Bir Unsur Olarak Dil

Dil, insanların hem dünyaya hem de kendi iç benliklerine açılan pencereleridir. İnsanlar, bu pencereden dünyanın varlığının farkına vardıkları gibi kendi varlıklarının farkına da varmaktadırlar.

Dil, insanın dünyayı algılayış mekanizmasıdır. Çünkü insan dış dünyayı dil yoluyla sembolleştirerek algılar. Weisgerber’in de (1949) “dil” ‘dünyayı söze dönüştürme’ olayıdır” (Kayaalp, 1998: 69) şeklinde ortaya koyduğu düşüncenin temelinde de bu yatmaktadır. Bu yönüyle dil, varlıklarla insan zihnindeki kavramlar arasında bir köprü vazifesi görerek varlıkların algılanmasına ve adlandırılmasına yardımcı olur. Konuyla ilgili olarak, Uygur (1962), “dil insanın bütün evrenle karşılaşmasıdır” (Akt. Kayaalp, 1998: 113) şeklinde bir ifade ortaya koyarak, insanın içinde yaşadığı âlemi ve dolayısıyla da bu âlemde bir varlık olan kendini, ancak dil yoluyla algılayabileceğini vurgular.

İnsanın dış dünyayı algılayış sebebi onun muhakeme yeteneğine dayanmaktadır. Bu da ancak düşüncelere hükmeden dille olmaktadır. Çünkü dil olmadan insanın etrafında sadece doğal veya rastlantısal göstergeler söz konusu olabilir ve insan, ancak dil yoluyla bu doğal ve rastlantısal göstergeleri yapay göstergelere dönüştürerek sembolleştirir ve dış dünyayı içselleştirir. Böylelikle yaşadığı âlemi sembolik bir âleme, yani kavramlara ve düşüncelere dönüştürür. “Buradan hareketle insandaki düşünme hareketi dil ile sağlam bir şekilde irtibatlıdır. Daha da ötesi insan, düşüncesinin unsurlarını dilsel kalıplara döküp dilsel sembollere çevirmedikçe düşünme eylemini gerçekleştiremez” (Doğru, 1996: 15) şeklindeki görüş ile desteklemek mümkündür.

Düşünme eylemini gerçekleştiremeyen insan, kendi varlığının farkına varamayan insandır. Düşünme insana dil yoluyla kazandırılan bir eylem olduğu için, dil, insan nazarında bir “ayrıcalık belgesi” (Aksan, 1994: 35) niteliğine bürünür ve bir ayrıcalık belgesi niteliği taşıyan dil, aynı zamanda insanın varoluş biçiminin de bir ifadesi olur.

İnsan, diğer varlıklardan, düşünebildiği ve düşündüğü şeyleri

aktarabildiği (konuşabildiği) için farklıdır. Ona bu farklılığı yani insan olma kimliğini kazandıran da dildir. Bu yönüyle insan düşünebildiği ve düşündüklerini de aktarabildiği ölçüde insandır. İnsanoğlu bu özelliğini dilin varlığına borçludur. Çünkü bir insan “düşüncelerini dilde, dil ile, dilin imkânıyla oluşturur ve yine bu düşüncelerini o dilde, o dil ile, o dilin imkânlarıyla başkalarına aktarır” (Akt. Cündioğlu, 1997: 130). Bunu yapamayan, düşünemeyen veya düşündüğünü aktaramayan insan bir hiçtir. Onun bu dünyada sadece bedenî bir varlığı vardır. Çünkü o, ayrıcalık belgesi olan dil yetisinden yoksundur. Ancak dil yoluyla dünyayı algılayabilen ve kişisel benliğinin farkına varabilen insanlar, anlamlı iletiler oluşturarak sosyalleşebilir ve aralarında bir anlaşma sistemi kurarak iletişim sağlayabilirler. Çünkü onlar dille düşünce arasındaki ilişkiyi bilinçli bir şekilde kurabilen ve muhakeme yeteneğine sahip olan insanlardır. Bu insanlar arasında kurulan dayanışma, iletişimin temelini ve sürekliliğini oluşturur. Dayanışmaya bağlı olarak ortaya çıkan iletişim de insanları bir yığın olmaktan kurtararak bir topluma dönüştürür. Bu yönüyle dil insanların dünyayı algılamalarını, varlıklarının farkına varmalarını ve kazanmış oldukları deneyimleri başkalarıyla paylaşmalarını sağlayan bir nitelik taşır. Çünkü “dil, insanların, kendileri dışındaki insanların davranışlarını etkilemelerine olanak sağlar, onları öyle çok etkiler ki, böylece de insanlar arasındaki dayanışmayı olanaklı kılar” (Kılıç, 2002: IX).

İnsanlar arası dayanışmayı sağlayan dil, kendi kuralları etrafında birleşen bir dil topluluğu da kurar. Dünyada ne kadar dil varsa o kadar topluluk vardır. Çünkü dil, kişilere kimliklerini kazandırmanın yanında bir de onları sosyalleştirip onlardan kendi kuralları dairesinde teşekkül eden bir topluluk yaratır. Yani iletişim kurabilecek insanları belirler. İletişim anlamlı iletiler oluşturup onları başkalarıyla paylaşma esasına dayalı bir etkinlik olduğu için; ancak referan birliğine sahip kişiler tarafından gerçekleştirilebilir. Anlamlı iletiler de zaten ortak bir dil etrafında toplanmış olan kişilerce oluşturulabilir.

İletişimin temeli iletişim kuracak insanların varlığına dayanır. Gönderici ve alıcı olmazsa iletiler oluşturulamaz ve anlamlandırılmaz. Bu nedenle dilin iletişim kuracak insanları belirlemesi ve onları bir arada tutması hem iletişimi doğurur hem de ona bir süreklilik kazandırır. Bundan dolayıdır ki, dil, milleti millet yapan unsurların başında gelir. Humboldt (1908), “ulusun dili ruhudur, ruhu da dilidir” (Akt. Akarsu, 1998: 52) şeklinde ortaya koyduğu ifadeyle toplumla dilin bütünlüğünü vurgular. İletişim ancak aralarında referan birliği olan insanlarca oluşturulabilir. Öyle ki, “toplum, bireylerin gelişigüzel, tesadüfi bir oluşumu değildir. Tam aksine toplum, sosyal gereksinimleri karşılamak için etkileşen

ve ortak bir kültürü (referan birliğini) paylaşan grupların oluşturduğu bir bütündür” (Gökçe, 2001: 75) ve bu bütünlük ve birliktelik de ancak dilin birleştirici ve sosyalleştirici gücüyle mümkün olmaktadır. Çünkü dil, Sapir’in (1961) de ifade ettiği gibi, “toplumsal gerçeğe ulaştıran bir rehberdir” (Akt. Gökçe, 2001: 96).

7. Tabu Olan Kelimelere Örtülü Bir Şekilde İfade Etme İmkânı Kazandırarak İletişime Kolaylık Sağlayan Bir Unsur Olarak Dil

Hemen her devirde kelimelerin büyü, olumsuzluk, kötü anlamlar vb. gibi özellikler taşıdığı düşünülüyor için bu özellikteki kelimeler ifade edilmekten kaçınılmıştır. Bunların yerine örtmece tekniği kullanılarak farklı ifade tarzları geliştirilmiştir.

Örtmece, tabu olarak toplumda yerleşmiş olan belli şeylerin anlatımını üstlenmiştir. Dil, bu özelliği sayesinde içte saklı olan düşünceleri ortaya çıkararak, insanları ileti dünyasına taşır ve onlara anlatım kolaylığı kazandırır.

Ateş Oyarkılıçgil (1996: 16), Tabu ve örtmeceyi “Tabu, toplumun belli tipteki davranış biçimlerini toplum üyeleri üzerinde zararlı olacağı ya da törel unsurları bozacağı nedeniyle kabullenemediği bir yol ya da doğa üstü güçlerden kaçınmak amacıyla toplumun sığındığı bir değerdir” Örtmece ise, “aslında kimi varlıklardan, nesnelere söz edildiğinde doğacak korku, ürkme, iğrenme, nefret, ürperme gibi duygulanımların önlenmesi amacıyla güden ve dünyanın bütün dillerinde görülen bir değişme olayıdır” şeklinde tanımlamaktadır.

İnsanların ifade etmekte kaçındıkları ya da yüzeysel yollarla ifade etmeye çalıştıkları tabu özelliği taşıyan ve kültürden kültüre değişen birçok kullanım vardır. Örneğin, “Birçok yerli kabilenin inanışında bir düşmanın isminin bilmesinin ona sizi öldürme gücü vereceğine inanılması, Tanrı’nın adının boş yere ağza alınmaması” (Wilson, 2002: 40), ‘cin’ kelimesinin olduğu gibi telaffuz edildiğinde gerçekten cinlerin geleceğine inanılması, müstehcen kelimelerin ve organ adlarının söylenmemesi gibi...

Hemen her alanla ilgili olan bu tabuların olumlu yönde ifade edilme görevi de örtmece denilen dil tekniğine dayanmaktadır. Bu da, yine yasak kelimelerin yerine konulacak başka bir ifade tarzının geliştirilmesiyle mümkündür. Bu anlamda bir tabu olarak görülen ‘cin’ kelimesinin yerine ‘üç harfliler’ ya da ‘iyi saatlerde olsunlar’ gibi ifade tarzlarının kullanılması dilin örtmece tekniğine bir örnek olarak gösterilebilir.

Dilin insanların hizmetine sunduğu özelliklerden biri olan örtmece, insanların zihinlerinde var olan ancak dile dökülmesi bazen imkânsızlaşan ifadeleri, değişme yoluyla anlatma ve dile getirme olanağı kazandırır. Bu durum da insanlara rahat bir anlatım ve

anlamlandırma imkânı sağlayarak iletişimin etkin kılınmasına yardımcı olur.

Sonuç olarak dilin iletişim süreci içerisindeki rolü ve işlevleri üzerine söylenenler özetlenecek olursa, şu çıkarımlarda bulunulabilir:

- Dil, üretilen iletilerin karşı tarafa aktarılmasını sağlayarak karşılıklı bir etkileşim süreci olan iletişimin gerçekleştirilmesinde bir vasıta olur.
- Dil, sembolize etme özelliği ile insanlara dış dünyayı sembolleştirme ve sembollerden de iletiler oluşturma yeteneği kazandırır. Bu yönüyle dil, varlıklarla onların zihinlerdeki karşılığı arasında bir köprü kurarak onların varlık âlemine, iletiler dünyasına çıkışını sağlar. Yani gerçek dünyanın göstergelere dönüştürülmesine vesile olur.
- Dil, düşüncelerin oluşumunu ve denetimini, kuralları doğrultusunda sağlayarak mantıklı iletilerin oluşturulmasına yardımcı olur. Bu da iletişime bilinçli bir yol çizerek düşüncelerin en iyi şekilde aktarımını sağlar.
- Dil, ayrıştırma özelliği doğrultusunda dış dünyadaki rastlantısal ve doğal göstergeleri çözümleyerek sembolik bir âleme taşır ve bu yolla da onları yapay göstergelere (sözcüklere) dönüştürür. Yani bütüncül dünyanın parçalara ayrılarak amaca uygun iletilere dönüştürülmesini sağlar. Ayrıca dil, ayrıştırıcı özelliğinin yanında birleştirici (ekleme) özelliğe de sahiptir. Dil, bu hususiyeti ile de ayrıştırmış olduğu göstergeleri birleştirir. Daha sonra da onları dizgisellik özelliği sayesinde sıralar ve anlamlı iletilere dönüştürerek aktarıma hazır hâle getirir.
- Dil, kendisini oluşturan (fonetik, morfolojik, sentaks, söz varlığı vb. gibi) bileşenler sayesinde iletilerin doğru bir şekilde oluşturulmasını ve aktarılmasını sağlar. Örneğin “alacağın olsun” ifadesinin anlamının sadece onun tonuyla belirlenmesi, dilin bileşenlerinden biri olan ses özelliklerinin yani fonetik özelliklerin (ses tonu, tını, rengi, ahengi, ritmi vs.) iletilerin bölümlenmesinde ve biçimlendirilmesinde büyük rol oynadığının ve ifadelere anlam veya anlamlar kazandırdığının bir ispatıdır.
- Dil, insanlara varlıklarını hatırlatır, onları sosyalleştirir ve onlara ortak yaşam alanları sunarak iletişimi etkin kılacak

topluluklar oluşturur. Bu da iletişimi oluşturacak ve geliştirecek insan kitlelerinin oluşumuna ve dolayısıyla da iletişimin sürekliliğine olanak sağlar.

- Dil, yasak ifadeleri (tabuları), örtmece yöntemi ile yeniden ifade etme imkânı sağlayarak iletişime kolay bir anlatım ve anlamlandırma boyutu kazandırır.

KAYNAKLAR

- Akarsu, Bedia. (1998). **Dil-Kültür Bağlantısı**. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Aksan, Doğan. (1994). Bugünkü Dünyada Dilbilimi ve Bize Düşen Görevler. **Dil Dergisi**. (Doğan Aksan Özel Sayısı). (16): 35-37.
- Aksan, Doğan. (2000). **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dil Bilim**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, Doğan. (2003). **Dil, Şu Büyülü Düzen**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ateş Oyarkılıçgil, Arzu. (1996). Dilde Tabu ve Örtmecenin Yeri Üzerine. **Dil Dergisi**. (49): 16-18.
- Buran, Ahmet. (2002). Dil ve Edebiyat. **Bizim Külliye Dergisi**. (12): 8-10.
- Chomsky, Noam. (2002). **Dil ve Sorumluluk**. (Çev: Hüsnü Özasya). İstanbul: Ekin Yayınları.
- Condon, John C. (2000). **Kelimelerin Büyülü Dünyası-Anlambilim ve İletişim**. (Çev: Murat Çiftkaya). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Corballis, Michael C. (2003). **İşaretten Konuşmaya-Dilin Kökeni ve Gelişimi**. (Çev: Aybek Görey). İstanbul: Kitap Yayınları.
- Cündioğlu, Düccane. (1997). **Anlamın Buharlaşması ve Kur'an**. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Doğru, Erdinç. (1996). Dil, Düşünce ve Kültür Arasındaki İlişki. **Dil Dergisi**. (45): 15-25.

- Gökberk, Macit. (1997). **Değişen Dünya Değişen Dil**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gökçe, Orhan. (2001). **İletişim Bilimine Giriş**. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Harris, Roy. ve Taylor, Tablot. J. (2002). **Dil Bilimi Düşününde Dönüm Noktaları I**. (Çev: Eser E. Taylan ve Cem Taylan). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İlkhan, İbrahim. (1998). Dil - Kültür ve Felsefe Boyutu Üzerine. **Dil Dergisi**. (63): 5-8.
- Kayaalp, İsa. (1998). **İletişim ve Dil**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kılıç, Veysel. (2002). **Dilin İşlevleri ve İletişim**. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Kıran, Zeynel ve Kıran, Ayşe (Eziler). (2002). **Dilbilime Giriş**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Perrot, Jean. (1998). **Dilbilim**. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Porzığ, Walter. (1995). **Dil Denen Mucize**. (Çev. Vural Ülkü). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Wilson, John. (2002). **Dil, Anlam ve Doğruluk**. (Çev. İbrahim Emiroğlu ve Abdullatif Tüzer). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.